УДК 330.322(477)

Болдова А.А., Романова Г.І.

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ

Анотація: *у даній статті висвітлено деякі теоретичні положення і категоріальний апарат інвестиційної діяльності банків в Україні, виокремлено основні причини низької ефективності банківської системи та її інвестиційної складової і рекомендовано шляхи їх подолання. У статті також названо інструменти впливу держави на динаміку інвестиційного процесу та чинники, що обмежують діяльність банків на фондовому ринку при формуванні портфеля цінних паперів і виявлено фактори їх запобігання.*

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційна діяльність, банки, банківська діяльність, банківські інвестиції, цінні папери.*

Постановка проблеми. Ринкова трансформація економіки України неможлива без створення потужної банківської системи. Глибоко проникаючи у всі сфери економіки, банківські установи здійснюють активний вплив на економічне зростання та соціальний розвиток країни. Від здатності раціонально управляти активами та пасивами банків значною мірою залежить інтенсивність інвестиційних процесів, динаміка розвитку виробництва товарів та надання послуг, обсяги товарообороту, а в кінцевому результаті – добробут населення.

Сучасні банки не тільки торгують грошима, вони водночас є аналітиками ринку. За своїм місцем в економічній системі банки найближче стоять до бізнесу, його потреб, його кон'юнктури, що постійно змінюється. Ринок неминуче висуває банк до основних, ключових сегментів економічного регулювання.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Загальні питання функціонування інвестиційного ринку, а також інвестиційних операцій банків займають досить вагоме місце в наукових дослідженнях як за кордоном, так і в Україні. У цьому напрямі активно працюють такі фахівці як Б.Адамик, О. Білоус, Л. Бондаренко, І. Брітченко, І. Бушуєва, О. Вовчак, С. Глущенко, М. Денисенко, Н. Дорошенко, В. Жуков, Я.Карпа, О. Кириченко, Л. А. Клюско, Р. Котовська, Б. Луців, А. Мещеряков, Г. Пурій, В. Ричаківська, О. Сич, О. Стойко, Р. Шевченко та інші. Але сьогодні продовжуються наукові пошуки шляхів удосконалення та розвитку інвестиційного ринку і посилення ролі та значення банків на ньому.

Мета статті. Метою роботи є розгляд економічної природи інвестиційної діяльності банків та опрацювання шляхів мінімізації негативного впливу зовнішніх факторів на його інвестиційний портфель.

Виклад основного матеріалу. За своєю сутністю інвестиції є надзвичайно складним поняттям, що інтегрує в собі різні економічні процеси, які впливають на виробництво, розподіл, обмін та споживання національного продукту, тобто вони є фундаментальною основою суспільного відтворення. На макрорівні інвестиції забезпечують фінансування механізму зростання і розвитку

економіки країни. На мікрорівні інвестиції виступають як інструмент, у який можна вкладати кошти для отримання прибутку.

У сучасній зарубіжній науковій літературі процес інвестування часто розглядається як придбання цінних паперів. Поширеною є інтерпретація інвестицій як набору благ та цінностей, які вкладаються в підприємницьку діяльність з метою одержання доходу та соціального ефекту у майбутньому. Отже, можна окреслити певні границі дії інвестицій та інвестиційної діяльності взагалі.

Щодо України, то теоретичні розробки категорії інвестицій законодавчо закріплені в Законі України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р., у якому інвестиціями вважаються усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [2].

Інвестиційна діяльність в Україні реалізовується через налагоджену систему фінансових інститутів, але ключову роль тут відіграє банківська система. Вона перебуває у постійному розвитку і пропонує нові види фінансових послуг що спонукає до активнішої взаємодії між собою фінансових інститутів, представників реального й фінансового секторів економіки і сприяє, тим самим, активізації підприємницької діяльності та розвитку економіки в країні. Доцільно зауважити, що банк виступає як автономне, незалежне комерційне підприємство, яке є основною ланкою, що постачає народне господарство додатковими грошовими ресурсами.

За станом на 01.03.2012 року ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 176 банків України (публічні акціонерні товариства). Капітал банків становив 158,2 млрд. грн., або 14,9 % пасивів банків. Сплачений зареєстрований статутний капітал банків становив 173,0 млрд. грн. Зобов'язання банків на 01.03.2012 становили 904,0 млрд. грн. Основними складовими зобов'язань були:

– кошти фізичних осіб – 320,6 млрд. грн., або 35,5%;
– кошти суб'єктів господарювання – 174,1 млрд. грн., або 19,3%;
– міжбанківські кредити та депозити – 166,9 млрд. грн., або 18,5% [9].

Структура коштів фізичних осіб у банках така:

– строкові кошти – 249,3 млрд. грн., або 77,8%;
– кошти на вимогу – 71,3 млрд. грн., або 22,2% [9].

Активи банків України на 01.03.2012 становили 1062,2 млрд. грн., загальні активи – 1220,3 млрд. грн. Структура загальних активів банків така:

– готівкові кошти, банківські метали та кошти в Національному банку України 4,3%;
– кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках, – 6,7%;
– кредитні операції – 67,5%;
– вкладення в цінні папери – 7,1%;
– дебіторська заборгованість – 4,4%;
– основні засоби та нематеріальні активи – 4,5%;

– нараховані доходи до отримання – 4,5%;
– інші активи – 1,0% [8].

Водночас дуже актуальною проблемою стає створення і функціонування інвестиційного банкінгу. Перш за все, це пов'язано з неефективною роботою українських банків, зокрема:
– високі відсоткові ставки і короткі терміни кредитування;
– майже не фінансуються інноваційні та інвестиційні проекти;
– вони не є активними гравцями на ринках капіталів;
– не беруть участі у міжнародних проектах;
– основні прибутки банки отримують за рахунок короткострокового споживчого кредитування та підвищення банківських тарифів;
– майже всі банки мають дуже низьку рентабельність активів (у середньому за офіційними даними 1,5%);
– більшість банків мають технологічні та менеджерські проблеми.

Основною формою банківських інвестицій є фінансові інвестиції та вкладення капіталу у придбання нематеріальних активів. При цьому більшість банків недостатньо інвестують реальний сектор економіки України, що зумовлено їх неготовністю надавати значні й довгострокові кредити, нестійкістю функціонування виробничих підприємств, відсутністю реальних структурних перетворень у вітчизняній економіці, а відтак – високими ризиками. Впродовж 2009-2012 р. українські банки переважно надавали кредити в поточну діяльність позичальників, їх частка перевищувала 90%. Обсяги кредитів в інвестиційну діяльність були незначними, їх частка на початок 2010 р. становила 9,7% від загального кредитно-інвестиційного портфеля, на 01.12.2011 р. ця частка становила вжеь 12,6 %.

До основних причин низької ефективності банківської системи та її інвестиційної складової можна віднести:
– недостатність ресурсів для проведення інвестиційних операцій;
– бажання банків максимізувати віддачу підвищенням процентної ставки за кредитами;
– високі вимоги банків до забезпеченості інвестиційних кредитів;
– непрозорість ринку капіталу;
– недовіра до банків з боку клієнтів;
– недосконалість законодавства;
– низька ліквідність вторинного ринку цінних паперів;
– недостатня кількість платоспроможних позичальників [3].

Для подолання вище перерахованих проблем необхідно:

1. підтримувати розвиток ринку банківських послуг, в т.ч. інвестиційних послуг, які зближують фінансовий і реальний сектори економіки, сприяють вступу вільних фінансових ресурсів до підприємців, а для банків розширюють джерела їх доходів;

2. вивчати практику інвестиційних послуг на досвіді окремих банків і небанківських фінансових компаній в Україні;

3. сприяти розвитку послуги інвестиційного менеджменту (довірчого управління активами професійних учасників фінансового ринку і активами приватних осіб), який є могутнім інструментом залучення ресурсів. Можливості цього інструменту не лише можуть дорівнювати прибутковості від брокерських операцій, а і здатні оживити попит на інші фінансові послуги;

4. активізувати і стимулювати державну підтримку створення інвестиційних банків та інвестиційно-банківських інститутів в Україні;

5.об'єднання українських інвестиційних банків в консорціуми за участю зарубіжних банків, визнаних професіоналами у сфері інвестиційно-банківського бізнесу на міжнародному фінансовому ринку для успішнішого функціонування [4].

Доцільно відмітити, що від активності діяльності банків в інвестиційному напрямку багато в чому залежить інноваційно-інвестиційний вектор ринкової економіки України. Але державна підтримка потрібна не лише у сприянні розвитку спеціалізованих фінансових інститутів, а й у виробленні ефективної стратегії, спрямованої на інноваційний розвиток через довгострокове інвестиційне кредитування.

Аналіз діяльності основних учасників інвестиційного ринку України показує, що для вирішення проблеми інтенсифікації інвестиційних процесів в Україні необхідна, з одного боку, концентрація ресурсів та капіталу, а з іншого, – створення інфраструктури для багатоканального диверсифікованого ринку залучення інвестицій. Такими структурами могли б стати холдинги, які включають весь спектр послуг, – банки, інвестиційні компанії, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, брокерські та консалтингові компанії.

Банки виходять на міжнародний ринок банківських послуг через власну мережу зарубіжних інвестиційно-банківських філій та дочірніх компаній. Особливо широких масштабів набуває інвестиційна діяльність зарубіжних філій банків тих країн, де існують прямі обмеження на операції з цінними паперами.

Ще одним зовнішнім фактором, який негативно позначається на стані інвестиційного портфеля комерційних банків, є існування досить тривалої тенденції до невиконання державою своїх зобов'язань.

Достатньо згадати банківську кризу 1998 року, коли держава не розрахувалася по своїх цінних паперах. Після падіння в 1997 році рівня прибутковості державних цінних паперів рентабельність реального сектора очікувалося, що стане вигідним (з урахуванням низької інфляції) направляти кошти у виробництво. Проте зростання капіталу не відбулося, більше того, внаслідок жорсткої грошової політики Національного банку України і значної потреби бюджету в додаткових коштах, прибутковість державних цінних паперів вийшла за межі реальних економічних відносин (100 - 150 % річних). Таким чином, банківська система і майже весь фінансовий ринок перемкнулися на формування і обслуговування державного боргу [5].

У будь-якому випадку держава повинна дотримуватися основного правила – так впливати на підприємницьку, інвестиційну діяльність і

економіку країни загалом, щоб не зруйнувати ринкові засади і не припустити кризових явищ.

З метою створення нормальних умов для комерційної та інвестиційної діяльності, для стабілізації та підйому економіки держава мусить проводити відповідну фіскальну, інвестиційну, науково-технічну, цінову, амортизаційну, грошово-кредитну й інші види політики, під час реалізації яких вона вдаватиметься в комплексі як до цивільно-правових, так і до адміністративних методів. Серед різних методів державного регулювання економіки найважливіше місце посідають грошово-кредитні методи впливу на економіку.

Звертаючись до зарубіжного досвіду, країни, котрі за порівняно короткий термін після Другої світової війни модернізували свою промислову структуру (Японія, Південна Корея, Тайвань, деякі західноєвропейські держави), насамперед відрізнялися високою часткою державної участі в регулюванні соціально-економічного сектора. Країни Південно-Східної Азії активно використовували такі інструменти впливу держави на динаміку інвестиційного процесу, як:

–державні інвестиції, причому, не тільки в інфраструктуру;

–податкові стимулятори інвестицій;

–стримування цін на устаткування за допомогою пільгового мита на його імпорт;

–вплив на процентні ставки і підтримання їх на рівні, нижчому за ринковий [5].

В Україні досі немає цілеспрямованої та упорядкованої підтримки банків на складному інвестиційному шляху з боку органів державної влади. З метою розвитку інвестиційних операцій потрібна мотивація, тобто запровадження пільг з оподаткування й резервування у залежності від складу портфеля цінних паперів, який включає спекулятивний портфель та інвестиційний і, відповідно, отримує спекулятивний прибуток та прибуток від інвестицій.

За своїм характером банківська система гнучка і здатна саморегулюватися, оскільки зміна економічної кон'юнктури, в першу чергу податкової політики держави, приводить до «автоматичної» зміни політики банку. З метою раціонального використання своїх пасивів банк прагне вкладати їх в найбільш прибуткові операції. Система оподатковування значно впливає на якість портфеля цінних паперів як загалом, так і на роботу банку з окремими інструментами фінансових ринків.

Податкові ставки слід ранжувати в залежності від джерела доходу банків (доходів у вигляді дивідендів, відсотків по державних боргових зобов'язаннях чи від перепродажу цінних паперів, а також отримання прибутку на курсовій різниці вартості цінних паперів). У свою чергу, врахування податкових факторів сприятиме зростанню тих операцій, що з урахуванням оподатковування за інших рівних умов приносять більшу прибутковість. Якщо банкові нададуть пільги з оподаткування саме інвестиційних операцій, які спрямовані на підвищення економічного зростання, і прогнозований

чистий прибуток по них буде не меншим від чистого прибутку по інших активних операціях, певна річ, це спричинить збільшення вартості інвестиційного портфеля банків.

До чинників, що обмежують діяльність банків на фондовому ринку при формуванні портфеля цінних паперів, також належать:

– інтенсивна зміна середніх ринкових ставок, що тягне за собою переоцінку, яка легше робиться по пасивах, ніж по більш жорстко закріплених довгострокових активах. Із цього безпосередньо випливає зростання процентного ризику, який можна зменшити диверсифікуванням цінних паперів;

– наявність необхідних ліцензій (на брокерську, дилерську діяльність; на довірче управління цінними паперами; депозитарну діяльність; клірингову діяльність);

– технічні можливості доступу до конкретної торгової системи (спочатку операції здійснювалися за допомогою телефону, тепер його місце займає комп'ютер), а також вартість "входу" у торгову систему [7].

Необхідність розв’язання проблем подолання дефіциту інвестиційних ресурсів у реальному та фінансовому секторах економіки, підвищення конкурентного статусу банків на інвестиційному ринку під впливом інтенсифікації процесу інституціональних змін, які супроводжуються появою на ринку нових суб’єктів з високими можливостями як щодо акумулювання вільних грошей на ринку, так і безпосередньо інвестування, дозволяє визначити пріоритетні напрями активізації інвестиційної операцій вітчизняних банків у найближчій та середньостроковій перспективі, які належить пов’язувати:

в реальному секторі – з розвитком інституту іпотечного кредитування з одночасним прискоренням формування повноцінного ринку нерухомості та землі; активізацією приватизаційних процесів, що дозволить підвищити частку банківського кредитування інвестицій в основний капітал у реформованих підприємствах; реалізацією визначених законодавством завдань спеціальними (вільними) економічними зонами і територіями зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності; участю в інвестуванні розробки та реалізації інноваційно-інвестиційних проектів через такі форми, як венчурне фінансування, інноваційне акціонування, виконання банком функцій замовника інноваційного продукту, інвестування в основний капітал тощо; розвитком лізингового бізнесу; обслуговуванням кредитних ліній іноземних фінансових інститутів у частині кредитування окремих галузей економіки та сфер діяльності, зокрема малого бізнесу; участю в діяльності пенсійних фондів, страхових інститутів; активізацією процесу формування промислово-фінансових груп, банківських об’єднань, завдяки чому забезпечується можливість доступу до інвестування значних за обсягом інвестиційних (в тому числі й державних) проектів, рівномірність розподілу ризиків, зменшення негативного впливу регіональної та галузевої кон’юнктури, підвищення привабливості для потенційних вкладників.

у фінансовому секторі – з розвитком фондового ринку за рахунок підвищення ефективності та поглиблення приватизаційних процесів суттєвим розширенням на ньому асортименту фінансових інструментів; активізацією ринку місцевих позик за умови відповідного законодавчого забезпечення та зміцнення економічного потенціалу відповідних територій [6].

Висновки. Таким чином, з метою забезпечення ефективності функціонування інвестиційної діяльності банків запропоновано ряд напрямів вдосконалення, зокрема:

– застосування до банків, які здійснюють довгострокове інвестиційне кредитування, пільгових (знижених) норм обов'язкового резервування та пільгові режими оподаткування доходів від цих операцій;

– запровадження державного відшкодування (часткового) процентних ставок за кредитами, що спрямовуються у пріоритетні галузі економіки, та передбачення обсягів відшкодування у Державному бюджеті;

– використання механізму довгострокового рефінансування Національним банком України тих банків, які здійснюють довгострокові інвестиційне кредитування;

– розробку нових механізмів оцінки проектів під довгострокові кредити з урахуванням економічної ситуації в Україні;

– забезпечення залучення максимального обсягу власних інвестиційних ресурсів у реалізованих проектах;

– встановлення ліміту використання позикових коштів в інвестиційній діяльності банків;

– визначити раціональне співвідношення обсягів позикових інвестиційних ресурсів, залучених на коротко та довготерміновій основі, виходячи з інвестиційних цілей використання позикового капіталу в передбачуваний період, а також виходячи з вартості залучення цих ресурсів;

– забезпечення мінімізації ризиків – залучення інвестиційних ресурсів з різних джерел.

Таким чином, ефективний механізм банківського інвестування та раціональне управління фінансовими ресурсами банків забезпечать інтенсивні інвестиційні процеси, які, в свою чергу, сприятимуть як розвитку виробництва товарів та надання послуг, так і прогресії соціальної сфери вцілому.

Список використаних джерел

1. Закон України „Про банки і банківську діяльність". – Відомості Верховної Ради України №5. – 09.02.2001. – С. 30.
2. Закон України „Про інвестиційну діяльність". – Відомості Верховної Ради України №47. – 19.11.1991. – С. 64.
3. Кириченко О. Діяльність інвестиційних банків в Україні: проблеми та перспективи розвитку / О. Кириченко // Банківська справа. – 2008. – №2. – С. 57-72.
4. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність / Т.В. Майорова [Навч. посіб.] – К.: ЦУЛ, 2003. С. 89.

5. Оболенський О.Ю. Досвід банків розвинутих країн в галузі інвестиційної діяльності і можливості його реалізації в українській економіці // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. – Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД УАБС, 2004. –Т.9. – С. 204-212.
6. Банківський сектор України в 2007 році // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http // www.fcbank.com.ua/uk/about/anreport2007/bsector_ukr7_ar/ – Заголовок з екрана.
7. Інвестиційни клімат в Україні 2001- 2010 рр.Період розвитку Української економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу // http://zeminvestor.blogspot.com/2008/09/2001-2010.html – Заголовок з екрана.
8. Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.UAIB.com.ua – Заголовок з екрана.
9. Український банковський портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://banker.ua/publicrating/ – Заголовок з екрана.

Подано до редакції *19 березня 2013 року*

Болдова А.А., Романова А.И. Инвестиционная деятельность банков Украины

Аннотация: *в данной статье рассматриваются некоторые теоретические положения и категориальный аппарат инвестиционной деятельности банков в Украине, выделены основные причины низкой эффективности банковской системы и ее инвестиционной составляющей и рекомендовано пути их преодоления. В статье также названы инструменты влияния государства на динамику инвестиционного процеса и факторы, ограничивающие деятельность банков на фондовом рынке при формировании портфеля ценных бумаг и выявлены факторы их предотвращения.*

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционная деятельность, банки, банковская деятельность, банковские инвестиции, ценные бумаги.*

Boldova A.A., Romanova A.I., Investment banking of Ukraine

Abstract: *This paper focuses on some theoretical principles and categories of investment banks in Ukraine, determines the main causes of low efficiency of the banking system and its investment component and recommended ways to overcome them. The article also called the instruments of state influence on the dynamics of the investment process and the factors that limit the activities of banks in the stock market with a portfolio of securities and identified factors prevent them.*

Keywords: *investment, investment banks, banking, investment banking, securities.*

Болдова Антоніна Андріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансових ринків Національного університету ДПС України.

Романова Ганна Іванівна – студентка-магістрантка факультету фінансів та банківської справи Національного університету ДПС України.